

ЮРИДИКАЛЫК ЖАКТЫН УКУККА ЖӨНДӨМДҮҮЛҮГҮНҮН ЖАНА АРАКЕТКЕ ЖӨНДӨМДҮҮЛҮГҮНҮН УКУКТУК НЕГИЗДЕРИ ЖАНА КӨЙГӨЙЛҮҮ СУРООЛОРУ

Пазылов Н.А. – ОшМУ доценти

Каримова Ф. – ОшМУ магистранты

Аннотация: Бул макалада юридикалык жактын укукка жөндөмдүүлүгү жана аракетке жөндөмдүүлүгү пайда болгон маселелер талданган, ошондой эле анын иши менен байланышкан, анын ичинде атайын укуктук жөндөмдүүлүктүн келип чыгышынын өзгөчөлүктөрү изилденген. Ушул статьянын максаты-юридикалык жактын укукка жөндөмдүүлүгү жана аракетке жөндөмдүүлүгүнө укуктук талдоо берүү.

Ачык сөздөр: юридикалык жактын укукка жөндөмдүүлүгү; юридикалык жактын жалпы жана атайын укук жөндөмдүүлүгү; юотдткалык жактын уставы, жарандык кодекс.

ПРАВОВЫЕ ОСНОВЫ И ПРОБЛЕМНЫЕ ВОПРОСЫ ПРАВОСПОСОБНОСТИ И ДЕЕСПОСОБНОСТИ ЮРИДИЧЕСКОГО ЛИЦА

Пазылов Н.А. – доцент ОшГУ

Каримова Ф. - магистрант ОшГУ

Аннотация: В данной статье проанализированы вопросы возникновения правоспособности и дееспособности юридического лица, а также изучены особенности возникновения специальной правоспособности, в том числе связанные с его деятельностью. Целью настоящей статьи является предоставление правового анализа правоспособности и дееспособности юридического лица.

Ключевые слова: правоспособность юридического лица; общая и специальная правоспособность юридического лица; устав юридического лица, гражданский кодекс.

LEGAL BASES AND PROBLEMATIC ISSUES OF LEGAL CAPACITY AND LEGAL CAPACITY OF A LEGAL ENTITY

Pazylov N.A. – Associate professor of OshSU

Karimov F. - Master's student of OshSU

Annotation: This article analyzes the issues of the emergence of legal capacity and legal capacity of a legal entity, and also examines the features of the emergence of special legal capacity, including those related to its activities. The purpose of this article is to provide a legal analysis of the legal capacity and legal capacity of a legal entity.

Keywords: legal capacity of a legal entity; general and special legal capacity of a legal entity; charter of a legal entity, Civil Code.

Кыргыз Республикасынын Жарандык кодексинин 84-беренесине[1] жана 83-беренесинин 1-пунктунун ылайык, юридикалык жактарга жарандык-укуктук мамилелердин башка катышуучулары сыяктуу эле укук жөндөмдүүлүгү жана аракетке жөндөмдүүлүгү берилген. Юридикалык жактын укуктук жөндөмдүүлүгүнүн маңызы, ал мамлекет тарабынан таанылган юридикалык жактын жарандык укуктарга ээ болуу, мындай укук жактын уюштуруу документтеринде каралууга тийиш болгон иш-аракеттердин максаттарынан, ошондой эле бул ишке байланыштуу келип чыккан милдеттерди аткаруу мүмкүнчүлүгү берилгендигинен турат. Юридикалык доктринада юридикалык жактын укуктук жөндөмдүүлүгү жалпы жана атайын болуп бөлүнөт. Бирок кээ бир илимпоздор башкача ой-пикирде айтышат.

Ошону менен бирге бир катар авторлор юридикалык жактын укукка жөндөмдүүлүгү ар дайым атайын деп эсептешет, б.а. юридикалык жак ага жетүү үчүн белгиленген максаттын чегинде гана укукка жөндөмдүү. Мындай көз караш орус цивилистикасынын жана заманбап илимпоздордун классиктерин да карманышкан. Ошентип, В.И.Синайский юридикалык жак адамга үстөмдүк кылбашы үчүн атайын укуктук жөндөмгө ээ болушу керек деп эсептеген. Бул институттар үчүн өзгөчө коркунучтуу, анткени адамдар түзгөн союздарда алар максатка үстөмдүк кылып, ал тургай юридикалык жактын ишин токтотушу мүмкүн, ал эми мекемелерде максат адамдарга үстөмдүк кылат жана алар аны өзгөртө алышпайт [2,119-121-б.]. Мисалы, С.С.Ященко[3, 305-306-б.] "юридикалык жактардын укуктук жөндөмдүүлүгү" темасындагы макаласында юридикалык жактардын укуктук жөндөмдүүлүгүнүн үч түрүн белгилейт: жалпы, атайын жана өзгөчө. Өзгөчө укук жөндөмдүүлүгү мындай укук жөндөмдүүлүгү юридикалык жактардын конкреттүү түрлөрүндө гана болушу мүмкүн.

Ошондой эле, автор юридикалык жак белгилүү бир иш-аракетти жасамайынча, мисалы, лицензия алганга чейин жарым-жартылай гана укук жөндөмүнө ээ болушу мүмкүн деп эсептейт, ошондой эле укук жөндөмдүүлүгү көбүрөөк кеңейтүү касиетине ээ же тескерисинче. Автордун мындай көз карашына макул болбой коюуга болбойт, анткени, мисалы, банкроттун жүрүшүндө юридикалык жак кандайдыр бир укугун жоготушу мүмкүн, ошого жараша анын укуктук жөндөмдүүлүгү кыскарат.

Эгерде жогоруда көрсөтүлгөн мисалды лицензия алуу менен алсак, юридикалык жак өзгөчө уруксатты талап кылган кандайдыр бир аракеттерди ансыз жүзөгө ашыра албайт. Ошондуктан, юридикалык жак ага берилген укуктарды толук өлчөмдө пайдалана албайт, демек, анын укуктук жөндөмдүүлүгү да тийиштүү түрдө ишке ашырылбайт. Ошондой эле, С.Н.Прошинанын [4, 106-109-б.] макаласында "Россиянын жарандык мыйзамдарында юридикалык жактын укуктук жөндөмдүүлүгүн өнүктүрүү" бул юридикалык жактын укуктук жөндөмдүүлүгүн түшүнүгүн, ошондой эле жарандык мыйзамдарда мындай категорияны өнүктүрүү каралат, анткени тезисти жазуу учурунда талдоо татыктуу. кылым. Бул макала мындай ченемдердин өзгөрүүлөрүн жалпылоо жана аныктоо максатында юридикалык жактар жөнүндө улуттук гана эмес, ошондой эле советтик мыйзамдардагы өзгөрүүлөрдү байкоо үчүн пайдалуу болот. Автор революцияга чейинки мезгилдеги мыйзамдардан улам, ошол мезгилде уюмдун иш-аракетинин укуктук жөндөмдүүлүгүнөн ашып кеткен учурда, алар юридикалык кесепеттери жок уюмдар тарабынан таанылышы мүмкүн экендигин мыйзамдаштырган доктрина болгон деп жазат. Мындай уюмдун катышуучуларынын жоопкерчилиги чектелгендиктен гана жарамдуулукту чектөө пайда болгон. Бирок жарандык мыйзамдарды реформалоонун жүрүшүндө мыйзам чыгаруучу өзү бара-бара мындай идеядан алыстап, кырдаал теорияда да, практикалык ишмердүүлүктүн жүрүшүндө да өзгөрө баштады. Андан ары уюштуруу документтеринин мазмунуна жараша юридикалык жактын укук жөндөмдүүлүгүнүн көлөмү аныктала тургандыгын көрсөтүү зарыл.

Окумуштуулар жана укук таануучулар юридикалык жактын уюштуруу жана башка документтеринин көйгөйүнө көп көңүл бурушат. Ошентип, Ю.С.Поваровдун [5, 180-185-б.] "юридикалык жактардын уюштуруу жана ички документтери" деген макаласы өзгөчө көңүл бурууга татыктуу. Бул макалада жарандык мыйзамдардагы өзгөрүүлөр талданат. Юридикалык жактын уюштуруу документтерине ички жоболор жана башка документтер кирет. Бул Автор уставдын регламенттик маанисинин начарлоо тенденциясын көрсөткөн. Уставдын негизги бөлүгү уюмду уюштуруу, бекитүү жана өзгөртүү тартибине туура келет.

Кыргыз Республикасынын Жарандык кодексинин 100-беренесинин 2-пунктуна ылайык корпоративдик түзүлүштөгү уюмдарда мыйзам чыгаруучу уставды бекитүү жана өзгөртүү корпорациянын жогорку органынын гана компетенциясына таандык экендигин

айткан, ошондой эле уставга өзгөртүүлөрдү киргизүү же уставды жаңы редакцияда бекитүүнү жүргүзүү зарылдыгы жөнүндө маселени коллегиялдуу башкаруу органынын, ошондой эле коллегиялдуу аткаруу органынын кароосуна өткөрүп берүү менен байланышкан коомдук эмес чарбалык коомдорго тиешелүү тыюу салууну белгилейт.

Бул позиция, биздин оюбузча, уюштуруу документинин шексиз маанилүүлүгү жөнүндө айтып турат. Бирок, "Акционердик коомдор жөнүндө"[6] мыйзамга ылайык, акционерлердин жалпы чогулушунун чечими менен акционердик коомдун уставына өзгөртүүлөрдү, ошондой эле кошумча жоболорду киргизүүгө байланыштуу шарттардын бир бөлүгүн алып салуу мүмкүн. Бирок жогоруда келтирилген жүйөлөрдүн бардыгы уставдын мааниси солгундап баратканын көрсөтпөйт. Тескерисинче, алар эң чоң деңгээлде аларды баса белгилешет. Уюштуруу документтеринде ишке ашырылып жаткан иштин түрлөрүнүн толук тизмеси көрсөтүлбөгөн учурда коммерциялык уюмдарга жалпы укук жөндөмдүүлүгү берилгенин да белгилеп кетүү зарыл. Башка сөз менен айтканда, бул уюмдарда ар кандай ишкердик иш-аракеттерди жүргүзүү жана андан тышкары, бардык бүтүмдөрдү ишке ашыруу мүмкүнчүлүгү бар. Алардын уюштуруу документтеринде, ошондой эле мыйзам, алар жүзөгө ашырууга тийиш болгон белгилүү бир иш-чараларды белгиленген, анткени, атайын ыйгарым укуктары көбүнчө мамлекеттик унитардык ишканалар берилет.

Ошондой эле, мыйзам юридикалык жактын укуктары мыйзамда каралган учурда гана чектелиши мүмкүн экендигин көрсөтөт. Юридикалык жак ошондой эле мындай чектөөгө сотко даттанууга укуктуу. Мурда айтылгандай, юридикалык жактын аракетке жөндөмдүүлүгү-анын өз атынан сатып алуу, ошондой эле мүлктүк жана жеке мүлктүк эмес укуктарды ишке ашыруу, ошондой эле аны менен бирге өзү үчүн милдеттерди түзүү жана аларды аткаруу жөндөмдүүлүгү. Жарандык укук илими юридикалык жактын дараметин эки түрүн айырмалайт. Биринчи-жарандык жүгүртүүгө юридикалык жактын катышуусу, ошондой эле мындай жүгүртүүнүн башка катышуучулары менен болгон мамилеси болуп саналат. Башка сөз менен айтканда, ал ар кандай бүтүмдөрдү, ошондой эле келишимдерди түзүүнү, жалпы юрисдикциядагы соттордо же арбитраждык соттордо өз кызыкчылыктарын коргоону жана көрсөтүүнү камтышы мүмкүн. Аракетке жөндөмдүүлүктүн экинчи түрү – ага жүктөлгөн милдеттерди аткаруу боюнча юридикалык жактын ички чарбалык ишин жүзөгө ашыруу [7, 47-б.].

Жыйынтыктап айтканда, юридикалык жактар жөнүндө мыйзамдарды иштеп чыгуунун ушул этабында ченемдер жакшыртылганын белгилей кетүү керек. Натыйжада, юридикалык жактын укуктук жөндөмдүүлүгү, ал мамлекет тарабынан таанылган юридикалык жактын жарандык укуктарга ээ болуу мүмкүнчүлүгү, ошондой эле жактын ишке ашырылып жаткан ишинин максаттары менен берилгендигинде турат. Мындай максаттар юридикалык жактын уюштуруу документтеринде милдеттүү түрдө чагылдырылууга, ошондой эле мындай ишти жүзөгө ашырууга байланыштуу пайда болгон милдеттерди аткарууга тийиш. Өз кезегинде, юридикалык жактын жөндөмдүүлүгү, анын атынан сатып алууга, ошондой эле мүлктүк жана жеке мүлктүк эмес укуктарын ишке ашыруу үчүн, ошондой эле өзү үчүн милдеттерди түзүү жана аларды аткаруу менен бирге, анын жөндөмдүүлүгү катары мүнөздөөгө болот. Жарандык мыйзамга ылайык, юридикалык жак мамлекеттик каттоодон өткөн учурдан тартып укукка жана аракетке жөндөмдүүлүккө ээ, ал эми алардын аракети ал жоюлгандан кийин токтотулат.

Ошентип, жогоруда баяндалгандарды жалпылап, юридикалык жактын укуктук жөндөмдүүлүгүнүн мазмуну жана көлөмү (жарандык укуктарга ээ болуу жана милдеттерди аткаруу мүмкүнчүлүгү) эки критерий менен аныкталат: иштин максаты жана иш-аракет түрү. Уюштуруу документтеринде каралган иштин максаттарынын болушу ар бир юридикалык жактын жашоосунун милдеттүү шарты болуп саналат.

Адабияттар:

1. Кыргыз Республикасынын Граждандык Кодекси 1996-жылдын 8-майы № 15 (2022-жылдын 5-августундагы № 81 Мыйзамдарынын редакцияларына ылайык) [Электрондук дареги] URL: <http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/4/695?cl=ky-kg&mode=tekst>
2. Синайский В.И. Русское гражданское право. М., 2002.
3. Яценко С.С. Правоспособность юридических лиц: проблемы перспективы развития / С.С. Яценко, В.С. Шпирюкова, Р.А. Прощалыгин //Наука, образование, общество: тенденции и перспективы развития: материалы X Междунар. науч.-практ. конф. (Чебоксары, 21 мая 2018 г.) /редкол.: О.Н. Широков [и др.] – Чебоксары: ЦНС «Интерактив плюс», 2018.
4. Прошин Сергей Николаевич Развитие правоспособности юридического лица в российском гражданском законодательстве //Бизнес в законе. 2012. №2.
5. Поваров Ю.С. Учредительные и внутренние документы юридических лиц //Вестник СамГУ. 2014. №11-1 (122).
6. Кыргыз Республикасынын "Акционердик коомдор жөнүндө" 2003-жылдын 27-мартындагы № 64 мыйзамы [Электрондук дареги] URL: <http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/1188?cl=ru-ru>
7. Гражданское право. Часть 1. Том 2: учебник. — Москва, Волгоград: Зерцало-М, Волгоградский гуманитарный институт, 2015.